

Rad s porodicom i zaštita dece od radikalizacije

Uputstvo korak po korak za praktičare i kreatore politike

Uvod

Kada neko postane radikalizovan i ponaša se na ekstreman način, to ne samo da utiče na njega, već i na njegovu porodicu, prijatelje, širi društveni krug i društvo. U današnjoj stvarnosti radikalizacija je česta pojava. Porodice, mladi i deca širom EU suočavaju se s vrbovanjem od strane terorističkih grupa kao što su Islamska Država, Al Kaida i ostali, zajedno s domaćim terorizmom i ekstremističkim pokretima (npr. krajnja desnica i krajnja levica) i sve većim brojem izbeglica i povratnika (uključujući decu, mlade i porodice) koji napuštaju zone sukoba i vraćaju se u EU.

Koji su izazovi?

Sprečavanje radikalizacije je samo po sebi izazov, a pogotovo u ranoj fazi. Uprkos tome, ovo bi trebalo da bude dugoročan pristup u ublažavanju rizika od nasilja u vezi s ekstremizmom i terorizmom. Za ranjive pojedince i njihovo društveno okruženje, postojeći izazovi u sprečavanju su:

- *Otkrivanje onih kojima prethodi opasnost od radikalizacije:* u procesu radikalizacije, promene su moguće veoma brzo, ali je teško prepoznati rane faze radikalizacije zato što su indikacije (izolovanost, frustracije) slične onima koje su povezane s drugim problemima, kao što je zavisnost od narkotika.
- *Stupanje u kontakt s njima i pružanje podrške njima i njihovim porodicama kako bi promenili pravac:* porodice i društveno okruženje imaju ključnu ulogu u ovom procesu, što će biti objašnjeno u ovom pristupu korak po korak.
- *Podrška pojedincu i njegovoj porodici tokom procesa razdvajanja:* saradnja je ključ za efikasnost, ali je nije uvek lako ostvariti. Isto tako, odnos između pojedinca i njegovog društvenog okruženja nije uvek pozitivan, što ih je možda na početku i navelo da se okrenu ekstremizmu ili terorizmu.

Centre of Excellence

Pored ovih opštih izazova, trenutno (u proleće 2017) jedno od glavnih pitanja jesu porodice i deca, koji su se suočili sa ili su učestvovali u terorizmu Islamske Države, Al Kaide i ostalih terorističkih organizacija, pa su doživeli radikalizaciju. Tokom poslednjih nekoliko godina, hiljade Evropljana, među kojima i porodice i mladi, otputovali su u Siriju i Irak da bi živeli i borili se za terorističke organizacije. U ovom trenutku, izgleda da broj stranih boraca koji odlaze u zone sukoba opada; međutim, postoji zabrinutost da će broj povratnika porasti. Istovremeno, države članice EU potvrdile su porast krajnjeg desničarskog ekstremizma širom Evrope, koji je dodatno podstaknut prilivom izbeglica. U ovom kontekstu sve veće polarizacije i ekstremizma, porodice koje su direktno pogođene bore se sa svakodnevnim posledicama, kao i sa nezadovoljstvom.

Na primer, iako su iskustva s povratnicima ograničena, stiže sve više zahteva od porodica koje žele da im se deca vrate. Postoje izazovi u rešavanju ovakvih zahteva:

- u mnogim zemljama politika bavljenja povratnicima nije uvek jasna različitim zainteresovanim stranama, što otežava pružanje pravih informacija porodicama;
- Islamska Država širi preteću propagandu o povratku;
- postoje mnogo praktičnih poteškoće u vezi s dokumentima, naročito kada je reč o deci rođenoj u konfliktnim zonama;
- roditelji imaju tendenciju da svojoj deci šalju novac za povratak, ali takvi novčani transferi se u pojedinim zemljama smatraju kriminalnom aktivnošću, tako da radnici zaduženi za porodice moraju ovo da objasne roditeljima i upozoravaju ih da to ne rade.

Cilj i primena uputstava korak po korak

Cilj ovog rada jeste podrška i pružanje smernica kreatorima politike i praktičarima zaduženim za sprečavanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma u porodičnom okruženju, naročito kada je reč o (mlađoj) deci. Ovo uputstvo je rezultat zajedničkih uvida, lekcija, praktičnih primera i preporuka iz oblasti politike. Alatke su usredsređene na porodice i decu koja se bave radikalizacijom u širokom spektru scenarija:

- porodice koje imaju jednog člana ili više članova koji su osetljivi na proces radikalizacije (uključujući decu i mlade);
- porodice u kojima je jedan član ili više članova uključeno u ekstremističke radnje, kao što je odlazak od kuće da bi se pridružili ekstremističkoj grupi (uključujući decu i mlade);
- porodice i deca koji su pobjegli iz područja pod kontrolom terorističkih grupa;
- porodice u kojima je jedan član ili više članova u zatvoru, osuđeno za terorističke zločine (ili srodne terorizmu).

Ovaj rad bavi se ekstremizmom koji je zasnovan na različitim ideologijama (verski inspirisan ekstremizam, desničarski ekstremizam, levičarski ekstremizam, nacionalistički ekstremizam). U brojnim slučajevima se izazovi i načini reagovanja opisani u ovom radu primenjuju na svim nivoima. U suprotnom, to će biti posebno naznačeno.

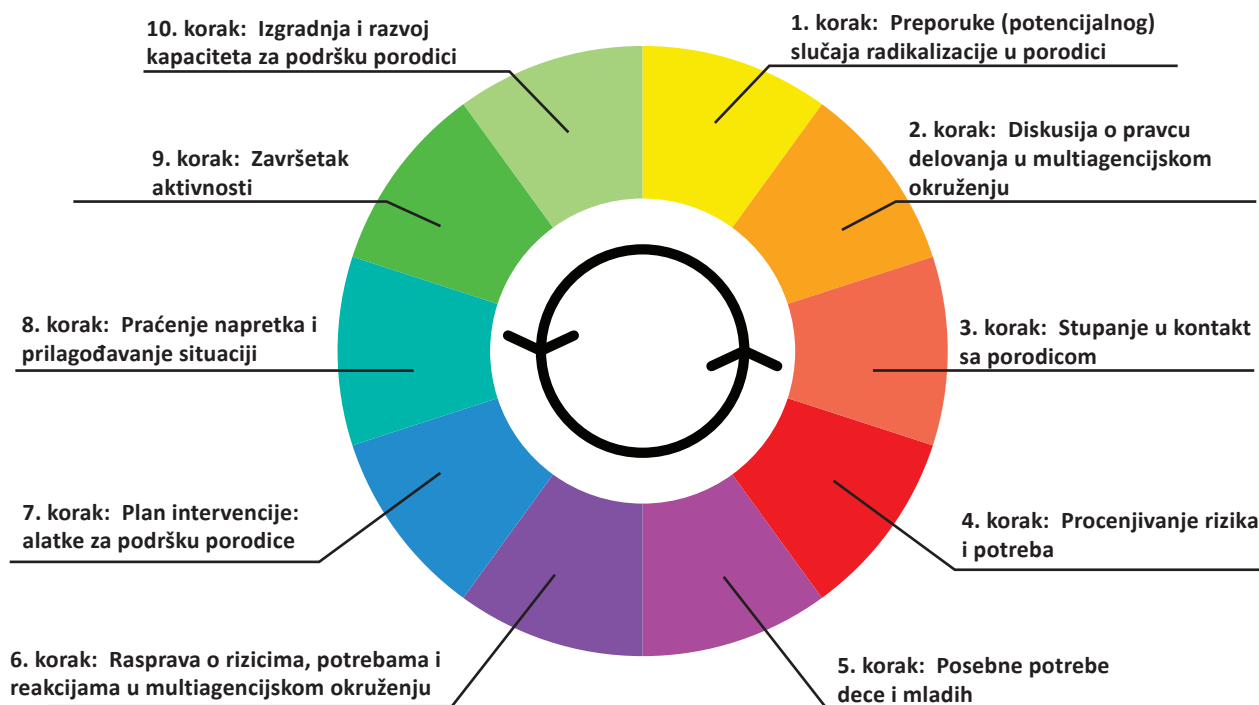
Rad je zasnovan na rezultatima zajedničkog sastanka Radne grupe za omladinu, porodice i zajednice Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji (RAN YF&C) i Radne grupe za zdravstvenu i socijalnu zaštitu Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji (RAN H&SC), koji je održan u Nici 2. i 3. februara 2017. godine. Obuhvaćene su i dodatne informacije sa odvojenih sastanaka RAN YF&C i RAN H&SC o ulozi porodica i ulozi dece kao i povratne informacije iz intervjua sa šest stručnjaka za podršku porodici (iz Danske, Norveške, Holandije, Francuske, Belgije i Nemačke).

Ključni termini:

- *Porodica*: grupa ljudi koji su povezani krvno (priznatim rođenjem), srodstvom (brak ili neki drugi odnos), zajedničkim mestom boravka ili kombinacijom gorenavedenog;
- *Dete*: osoba koja je mlađa od 18 godina. U pravnom smislu postoje razlike u pogledu starosne granice za maloletnike u različitim zemljama;
- *Maloletnik*: maloletno lice određenog uzrasta, obično između 14 i 18 godina;
- *Povratnik*: pojedinac koji je napustio svoj dom da bi se pridružio ekstremističkoj grupi u drugoj zemlji i koji:
  - a. zatražio je da se vrati u zemlju EU;
  - b. vratio se u domovinu u EU;
  - c. putuje u neku drugu zemlju EU.

KAKO se povezati i raditi s porodicama koje su suočene s radikalizacijom

Ovaj rad predstavlja pristup od 10 koraka za rad s porodicama. Koraci su prikazani na grafikonu ispod kao krug jer međusobno utiču jedan na drugi. Koraci su primenjivi uopšteno, kao i u pojedinačnim slučajevima. Tamo gde je moguće, koraci su objašnjeni i ilustrovani praksom iz života. Gde je to moguće, date su i preporuke politike. Pre nego što se objasne koraci, predstavljeni su fundamentalni principi koji čine temelje dobrog pristupa podrške porodici. Imajte na umu da su ovi koraci po definiciji pojednostavljenje složenije realnosti u kojoj se različiti koraci preduzimaju istovremeno.

Ključni pristupi koji čine temelje pristupa korak po korak

Porodice:

- Porodice su u osnovi otpornosti svakog pojedinca. Obimna istraživanja pokazuju uticaj porodičnog okruženja, vaspitanja i količine iskazane ljubavi, brige i pažnje na nečiju otpornost na negativna iskušenja, kao što je priključivanje ekstremističkim grupama.¹
- Članove porodice treba posmatrati kao partnere u upozoravanju, sprečavanju i zaštiti pojedinca izloženih riziku od radikalizacije, i takođe u doprinosu bezbednosti i sigurnosti društva.

Podrška porodici:

- Cilj rada sa porodicom treba da bude angažovanje, izgradnja poverenja i uspostavljanje odnosa tokom dužeg perioda. Ovo ne samo da može pozitivno uticati na konkretnu porodičnu situaciju, već i otvoriti vrata osobi koja je izložena riziku, kao i široj zajednici.
- Važno je zauzeti sistemski pristup porodici, posmatrati je kao celinu i uvideti dinamiku članova porodice. Samo usredsređivanje na pojedinca izloženog riziku ili na jednog člana porodice često nije dovoljno da bi se razumeli uticaji i pritisci koji postoje i formiraju nečije ponašanje. Društveno okruženje ili zajednica u kojoj se nalazi porodica takođe utiču na stavove i ponašanje. Iako je

¹ Walsh F. (2012) „Uobičajeni porodični procesi“. Poglavlje 17: Otpornost porodice. Njujork: Guilford Press.

cilj savetovanja podrška pojedincu koji je izložen riziku, razumevanje šireg konteksta porodice i zajednice je presudno u tome.

- Da bi se pružila efikasna podrška porodici, neophodna je saradnja bar jednog dela porodice. Ako porodica ne želi da sarađuje ili da dobija podršku, biće veoma teško raditi na često osetljivim pitanjima i izazovima radikalizacije. Prisiljavanje porodice na podršku je izazovno, a ponekad čak i kontraproduktivno. Iz tog razloga postoje pojedini slučajevi u kojima porodica neće biti faktor povezivanja, pa treba koristiti ostale mrežne veze kako bi se došlo do pojedinca koji je izložen riziku.
- Primenite pristup zasnovan na prihvatanju, bar da biste uspostavili kontakt. Srž pristupa zasnovanog na prihvatanju jeste to da radnik koji radi s porodicom ne poriče niti odbacuje perspektivu i stav porodice odnosno pojedinca izloženog riziku, već to treba da iskoristi kao početnu tačku za uspostavljanje kontakta. Izgradnjom odnosa koji se zasniva na poverenju moguće je polako pomoći porodici i pojedincu koji je izložen riziku da promene svoje stavove i uverenja. Stoga, fokus treba da bude na izgradnji odnosa.
- Ozbiljno shvatite reakcije članova porodice, makar samo preventivno. To može uključivati izjavu članova porodice da njihova ćerka hoće da se preobrazi ili im je stigla vest da je njihovo dete mrtvo (čak i ako ne postoje fizički dokazi, na primer, telo ili umrlica).

Bezbednost:

- Naglasak na bezbednost, u kombinaciji s opštim nepoverenjem određene porodice i zajednice prema vlastima, mogu da stvore negativni porast nepoverenja. Iz perspektive zaštite, mora se staviti naglasak na razumevanje problema, ali i na potrebe koje porodice imaju da bi se prevazišli ovi problemi. Cilj treba da bude pružanje pomoći porodici da razvije dugoročnu otpornost na radikalizaciju, a ne samo da se reši goruća situacija.
- Osim toga, ističe se i transparentnost prema porodici umesto tajnosti i rad *sa* porodicom umesto rada na datom slučaju bez učešća porodice.
- Treba naglasiti da je uključenost policije i obaveštajnih službi neophodna i važna. Međutim, podjednako su važne koordinacija i saradnja između njih i organizacija ili stručnjaka usredsređenih na prevenciju i dobrobit porodice.

1. korak Preporuke (potencijalnog) slučaja radikalizacije u porodici

Postoje različiti načini na koje se (potencijalni) slučaj radikalizacije može prijaviti vlastima odnosno stručnjacima. Postoji i veliki broj ljudi koji bi možda želeli da prijave razloge za zabrinutost. U brojnim slučajevima to je neposredna porodica ili neko iz neposredne društvene mreže (npr. prijatelji). Ali zabrinutost mogu da izraze i nastavnici, radnici s omladinom, sportski klubovi, verske organizacije i susedi. Važno je da ljudi znaju s kime mogu da podele svoju zabrinutost. Evropsko iskustvo jeste da se razlozi za zabrinutost prijavljuju putem sledećih kanala:

- direktno (lokalnoj) policiji, bilo zbog zabrinutosti ili straha da se dešava neko kriminalno delo;
- putem opštih ili specijalnih telefonskih linija za pomoć: u većini evropskih zemalja već postoje opšte linije za sprečavanje kriminala, ali su ljudima zabrinutim zbog radikalizacije u sve većoj meri dostupne i specijalne mreže (Holandija, Nemačka, Austrija, Francuska i Luksemburg).
- putem neformalnih mreža i platformi kao što su džamije, sportski klubovi, onlajn platforme;
- preko ostalih stručnjaka, kao što su socijalni radnici i oni koji rade s omladinom, nastavnici i stručnjaci za mentalno zdravlje.

Priroda izražene zabrinutosti može se u znatnoj meri razlikovati. Majka može da pozove zato što se njena ćerka preobrtila u islam i želi da se hrani i odeva tradicionalno. Sused je možda primetio posebne simbole ili zastave u kući svog suseda. Nastavnik se možda suočio s učenicima koji iskazuju ekstremističke ideje. Otac možda sumnja da njegov sin želi da putuje u inostranstvo kako bi se pridružio ekstremističkoj grupi. Član porodice možda će otići kada primi vesti da mu je brat (na primer) poginuo u terorističkoj zoni sukoba.

Svaki razlog za zabrinutost treba ozbiljno shvatiti i proceniti. Biće mnogo slučajeva u kojima će, nakon postavljanja pitanja i traženja dodatnih informacija, biti prepoznato skretanje pažnje na sebe, buntovničko ponašanje, pa čak i istinska zainteresovanost za novu religiju, a ne radikalizacija. Međutim, sa stanovišta prevencije, reakcije na manje promene u ponašanju i dalje su važne u sprečavanju pojedinaca da odu u ekstremističkom pravcu u kasnijoj fazi. Uzimajući primer majke i ćerke, reakcija roditelja na želju za preobraćanjem mogla bi da utiče na to da li će se ovaj proces zaista dogoditi na otvoren, transparentan i pouzdan način, ili na tako da ćerka bude proterana iz porodičnog okruženja.

Praksa na delu: linija za pomoć za radikalizaciju, Hajat, Nemačka

Hajat je nemački savetodavni program namenjen osobama koje su već uključene u radikalne salafističke grupe ili su na putu ka nasilnoj džihadističkoj radikalizaciji. Na potencijalne slučajeve radikalizacije ponekad im skrene pažnju nacionalna telefonska linija, ali mnogo češće to što se ljudi direktno obraćaju Hajatu. Hajat je bio jedan od glavnih partnera u uspostavljanju nacionalne telefonske linije u januaru 2012. godine. Zbog preporuka (za lokalne NVO), nacionalna telefonska linija zahteva da ljudi podele svoje podatke. Telefonski broj je anonimna. Hajat će prihvatiti samo slučaj kada direktno dobije zahtev za pomoć. Hajat neće pokušavati da stupi u kontakt s porodicama jer smatra da je stupanje u kontakt presudno za lice koje želi da dobije pomoć.

[Više informacija o Hajatu.](#)

Više informacija o podršci porodice i telefonskim linijama za pomoć može se naći u sledećim dokumentima:

- [Poglavlje o podršci porodice u zbirci RAN](#)
- [Naknadna \(ex post\) evaluacija RAN: „Podrška porodice: šta uspeva?“](#)

Preporuke politike – identifikovanje radikalizacije unutar porodice

- Pružiti perspektivu o tome kako nacionalne vlasti gledaju na porodice koje se bore s ovim pitanjima i kakav se tretman i podrška mogu očekivati od nacionalne vlade, lokalne uprave odnosno NVO;
- Izraditi infrastrukturu izveštavanja za sve koji imaju razloge za strah i zabrinutost;
- Izraditi plan komunikacije, uključujući smernice o razmeni informacija, iz nacionalne i lokalne perspektive, o načinu komunikacije u vezi s ovom infrastrukturom izveštavanja.

2. korak Diskusija o pravcu delovanja u multiagencijskom okruženju

Da bi se adekvatno odgovorilo na iznete razloge za zabrinutost, važno je imati infrastrukturu koja će se pozabaviti (novim) slučajevima radikalizacije. Kada je reč o podršci porodice, evropske zemlje kao što su Belgija, Švedska, Holandija, Velika Britanija, Danska i Francuska, imaju multiagencijska okruženja u kojima se procenjuju i razmatraju slučajevi. Mnoga od ovih multiagencijskih okruženja organizovana su na lokalnom nivou zato što je većina informacija dostupna na tom nivou, zajedno sa sredstvima reagovanja.

Za ova multiagencijska okruženja koriste se različiti termini: info-kuće (Danska, pogledati primer niže), sigurne kuće (Holandija), partnerski stolovi (Belgija), državna ćelija za praćenje (Francuska). Bez obzira na njihov naziv, sledeći partneri su obično sastavni deo ovih multiagencijskih okruženja:

- policija (lokalna i nacionalna);
- socijalna zaštita odnosno (mentalna) zdravstvena zaštita;
- lokalne vlasti;
- kada je to relevantno i važno, u pojedine slučajeve se mogu uključiti i ostali partneri, na primer, predstavnici obrazovnih ustanova, agencije za zapošljavanje ili posebna psihološka tela;
- obaveštajne službe obično nisu standardni partner, ali se saradnja odvija u pojedinim slučajevima.

Kada multiagencijsko okruženje prihvati nove slučajeve, informacije se razmenjuju radi boljeg razumevanja rizika i zaštitnih faktora. Diskusije takođe obuhvataju i meru u kojoj situacija izgleda kao hitna i koji je partner u najboljoj poziciji da ostvari prvi kontakt. U kriznoj situaciji (npr. kada član porodice potencijalno planira napad) odnosno kada je ugrožena bezbednost ostalih stručnjaka, policija je zadužena za prvi kontakt. U ostalim slučajevima partneri često razgovaraju o tome ko je već uključen u rad s porodicom. Pošto je izgradnja poverenja između porodice i vlasti veoma važna, uspostavljanje kontakta preko nekoga ko već ima pozitivan odnos s porodicom je najefikasniji kanal. U pojedinim slučajevima to može da bude socijalni radnik ili radnik zadužen za porodicu, ali isto tako i neko iz zavoda za zapošljavanje.

Za više informacija o stvaranju multiagencijske strukture (uključujući pitanja u vezi s razmenom informacija), molimo pročitajte 2. poglavlje [dokument Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji Razvoj lokalne preventivne mreže i glavni principi](#).

Praksa na delu: info-kuće i razmena informacija, Danska

U Danskoj je podrška porodice organizovana u okviru info-kuće. Info-kuća je mesto na kojem se okupljaju, između ostalih, policajci, socijalni radnici, opštinski radnici, psihijatri i stručnjaci za prevenciju kriminala da bi razgovarali o postojećim i novim slučajevima i izradili planove za svaki slučaj. Info-kuće su sastavni deo danskih modela SSP (škole, socijalna služba i policija) i PSP (policija, socijalna služba i psihijatri). Zabrinuti rođaci ili prijatelji mogu da se obrate info-kući da bi prijavili sumnje na radikalizaciju. Oni zajedno odlučuju o tome koji je partner najpogodniji da kontaktira s datim pojedincem i koordiniraju ko će šta da uradi. Sastanci u info-kući održavaju se jednom u dve sedmice. Institucionalno, praksa je inkorporirana u načine rada nacionalnih socijalnih tela i tela za sprovođenje zakona, pa je stoga u velikoj meri održiva.

Član 115. danskog zakona daje zakonske smernice o razmeni informacija u vezi s prevencijom kriminala. Te zakonske smernice takođe se primenjuju u multiagencijskom okruženju info-kuće i u slučajevima koji uključuju radikalizaciju. Važan element člana 115. jeste da se tokom sastanaka ne vode zvanične beleške. Informacije obrađuju samo pojedini stručnjaci na osnovu svog profesionalnog kodeksa ponašanja u pogledu razmene informacija. Stoga, postoje razlike u načinu na koji policija i socijalni radnici koriste informacije.

Više informacija o danskim sistemima [SSP](#) i [PSP](#).

Preporuke politike – razmatranje potencijalnih aktivnosti u multiagencijskom okruženju

- Olakšati multiagencijsku infrastrukturu u kojoj se o slučajevima radikalizacije može raspravljati između različitih relevantnih sektora (lokalna policija, socijalni radnici, prosvetni radnici, psiholozi, lekari opšte prakse itd.);
- Obezbediti pravne smernice o razmeni informacija, protokolima o privatnosti i o tome šta treba uraditi u visoko rizičnim situacijama ili kada su bezbednost i sigurnost ugrožene;
- Rasporediti sredstva na nacionalnom i lokalnom nivou za stručnjake koji rade na slučajevima radikalizacije.

3. korak Stupanje u kontakt sa porodicom

Kada se odluči ko je najbolji za kontaktiranje s porodicom, najčešći oblik prvog kontakta jeste kućna poseta. Pristup koji se zauzima u velikoj meri zavisi od procenjenog nivoa rizika. U visokorizičnim ili kriznim situacijama policija doslovno može da provali vrata. Pretres kuće je dozvoljen da bi se pronašli ljudi ili dokazi. Ovo je često prilično javno i traumatično iskustvo za porodice, te

bi trebalo organizovati naknadnu posetu socijalnog radnika ili radnika zaduženog za porodicu koji će pružiti podršku.

U manje hitnim slučajevima, kućnu posetu će obaviti jedan stručnjak ili dva stručnjaka, koji će preuzeti odgovornost za slučaj i ostvariti prvi kontakt s porodicom. U zemljama kao što su Norveška, Belgija i Danska, ta dva stručnjaka su policajac i socijalni radnik, odnosno radnik zadužen za porodicu. Preporučljivo je da porodice ostanu s istim licem za kontakt kako bi se uspostavio odnos zasnovan na poverenju.

Stupanje u kontakt s porodicom

Iskustvo je dovelo do sledećih lekcija o stupanju u kontakt s porodicom koja je (potencijalno) izložena radikalizaciji:

- poseta porodici kod kuće učiniće da ona bude manje zastrašujuća, jer porodica na taj način razgovara unutar svoje zone komfora;
- pošto je ovo često početna tačka u izgradnji ili održavanju odnosa koji je zasnovan na poverenju, važno je da bude potpuno transparentno ko posećuje porodicu, zbog čega je posećuju i šta će se desiti ukoliko porodica ne bude sarađivala;
- možda će pomoći ako se *ne* stavi fokus na pitanje radikalizacije odmah, već se porodici postavi pitanje s čime se bori i kako joj se može ponuditi podrška;
- možda će pomoći ako (lokalni) policajci ne nose uniformu već civilnu odeću – to situaciju čini manje zastrašujućom i izbegava se sramota koja bi mogla dovesti do stigmatizacije u susedstvu;
- kada su u slučaj uključeni maloletnici, mora se doneti odluka da li maloletnika treba uključiti u prvi kontakt;
  - ako bude uključen, posetu treba obaviti pre ili posle školskih časova.

Porodice koje ne žele da sarađuju

Praktičari ukazuju na to da su u većini slučajeva porodice spremne da sarađuju jer su takođe zabrinute i žele najbolje za sebe i svoje članove. Međutim, ima i slučajeva kada porodica kao struktura odbija da sarađuje. Saveti praktičara o načinu postupanja u ovoj situaciji obuhvataju sledeće:

- uložiti vreme i dalje pokušavati putem svakog kanala ili partnera u mreži da se stupi u kontakt s porodicom;
- istaći činjenicu da želite da im pružite podršku i pomoć u rešavanju problema i da imate mogućnosti da to uradite;
- ukazati na posledice u slučaju da ne žele da rade s porodičnim ili socijalnim radnikom,
- kada bi mogli da očekuju posetu policajaca;
- ukoliko je to moguće u zakonskom okviru, uključivanje dečje zaštite može biti poslednje sredstvo u slučajevima gde su deca izložena riziku – dete/deca mogli bi da budu oduzeti porodici;
- ukoliko je to moguće u zakonskom okviru, socijalna pomoć ili druga podrška mogli da budu ukinuti kao poslednje sredstvo nametanja saradnje.

Kada su za ostvarivanje saradnje neophodne pravne procedure, to dokazuje nedostatak poverenja; u ovakvim slučajevima ima manje šansi da će rad s porodicom biti efikasan.

Koga iz porodice treba uključiti?

Postoje različite perspektive o tome koga treba uključiti u kontakt s porodicom:

- kada je cilj potpuna transparentnost, biće uključeno dete, omladinac ili odrasla osoba za koju se veruje da je izložena radikalizaciji;
- u pojedinim slučajevima neće biti obavještena odnosno uključena osoba o kojoj je izražena zabrinutosti (npr. od strane člana porodice), jer saznanje da je porodica zatražila pomoć može izazvati strah i frustraciju – to može da poljulja poverenje u porodici; u ovakvim slučajevima se podrška direktno pruža porodici, a preko nje indirektno osobi za koju je zabrinuta;
- ponekad će ta osoba sama zatražiti pomoć, na primer, povratnik u okviru pravosudnog sistema (u Nemačkoj im se daje broj telefona za pomoć); u ovakvim slučajevima podrška se pruža pojedincu – uključenost porodice zavisi od toga da li ona ima pozitivan ili negativan uticaj;
- ako jedan član porodice zatraži pomoć, ali ne želi da to saznaju ostali članovi, često je najbolje poštovati tu odluku i raditi s osobom koja je zatražila pomoć; kasnije će se doneti odluka da li postoje mogućnosti za širi kontakt s porodicom.

Praksa na delu: rad preko ključnog radnika – Nemačka

Legato je organizacija koja radi sa širokim spektrom ekstremističkih ideologija, od desničarskog ekstremizma do verske radikalizacije. Ona ima pristup zasnovan na prihvatanju i usredsređuje se na intervencijski rad i na pružanje saveta članovima porodice.

Legato nije organizacija za rad na terenu. Prvi kontakt treba da ostvari „ključni radnik“ – onaj koji je najbliži ugroženom pojedincu/radikalizovanoj osobi (tzv. „indeks klijent“). „Ključni radnik“, između ostalog, može da bude rođak, nastavnik ili socijalni radnik, a obično se on prvi obraća organizaciji Legato. Većina slučajeva prati se preko ključnog radnika jer on često ima izgrađeno poverenje i odnos s ugroženom osobom.

[Više informacija o organizaciji Legato.](#)

Preporuke politike – stupanje u kontakt s porodicom

- Uspostaviti jasan zakonski okvir za porodice koje ne saraduju. Ovaj okvir treba da bude obelodanjen u multiagencijskom okruženju zajedno sa smernicama o tome kada se mogu / trebalo bi preduzeti represivne mere. Postojanje zakonskog okvira o podršci porodice i o zaštiti dece može da pokrene razvoj dodatnih zakonskih smernica.
- Ostaviti prostora za proaktivnu (na primer, zasnovanu na inteligenciji) odnosno reaktivnu strukturu podrške (zasnovanu na zabrinutosti koju izražava neki član porodice ili bliska osoba), u zavisnosti od konteksta i organizacija koje su u direktnom kontaktu s porodicom.

4. korak Procenjivanje rizika i potreba

Informacije prikupljene tokom prve posete unose se u procenu rizika i potreba porodice, kako u pogledu problema radikalizacije, tako i u širem kontekstu. Trenutna praksa pokazuje da je u većini zemalja EU policija odgovorna za procenu rizika iz bezbednosne perspektive. Porodični radnici biće uključeni u mapiranje razloga za zabrinutost i potreba porodice. Većina porodičnih radnika nema formalnu alatku za procenu potreba, ali radi na osnovu ulaznog obrasca. Ovaj obrazac razlikuje se od zemlje do zemlje, ali predstavlja važan deo dosijea o pojedincu i porodici jer obuhvata informacije o:

- ličnoj istoriji ugroženog pojedinca i njegove/njene porodične/društvene mreže;
- vezama pojedinca, porodice i ostalih društvenih kontakata, na primer, u sportskim klubovima, školi, verskim krugovima i ostalim mestima (pregled mreže);
- praktičnim pitanjima pred porodicom odnosno pojedincem, kao što su nezaposlenost, stambeni problemi i obrazovne teškoće, u kojima im je potrebna pomoć i u kojima žele pomoć i podršku;
- događajima koji deluju kao okidač u životnoj priči pojedinca ili porodice;
- prirodi i ozbiljnosti razloga za zabrinutost (osnovne informacije).

Ne postoji standardni obrazac ili savet o tome kako to treba da izgleda jer dosijeji obično sadrže brojne osetljive informacije i specifična pitanja relevantna za stručnjake za podršku porodici.

Dosije je ključni izvor informacija i smernica za različite organizacije koje rade s porodicom. Zbog toga je važno imati jasno određenog „vlasnika slučaja“ i ustanovljene mehanizme deljenja koji će omogućiti da dosije bude u najvećoj mogućoj meri sveobuhvatan. Možda će takođe biti korisno uključiti u dosije digitalne kanale komunikacije kao što su elektronska pošta i protokoli za razgovore na društvenim mrežama.

Preporuke politike – procena rizika i potreba

- Imati na raspolaganju sistem razmene informacija koji omogućava svim relevantnim zainteresovanim stranama da prate dosije i da razmenjuju važne i osetljive podatke;
- Dati smernice o ICT aplikacijama i obezbediti onlajn izvore informacija koji podržavaju sistem razmene informacija.

5. korak Posebne potrebe dece i mladih

Kada deca rastu u radikalizovanom okruženju, izložena su riziku međugeneracijske radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Ovo je slučaj s decom radikalizovanom u Evropi (i desničarski i verski inspirisani ekstremisti), s decom radikalizovanom u ratnim zonama i onom decom koja su u kontaktu s radikalizovanim članovima porodice. Važno je da praktičari budu osposobljeni ne samo da tumače znake radikalizacije, već i da se efikasno bave decom u radikalizovanom okruženju.

Sadašnji izazov: deca koja se rađaju/rastu u terorističkim zonama sukoba

Glavni razlog za zabrinutost danas predstavljaju deca koja su rođena odnosno žive u inostranstvu, u terorističkim zonama sukoba, npr. i Siriji i Iraku. Deca koja žive u takozvanom kalifatu pod kontrolom Islamske Države predstavljaju poseban razlog za zabrinutost zbog snažnog ideološkog rasuđivanja kojem su izloženi, kao i zbog načina na koji se koriste i pripremaju da postanu vojnici. Deca koja žive u ovakvim okruženjima biće izložena:

- snažnoj indoktrinaciji putem ekstremističke ideologije;
- ozbiljnoj traumi koju izaziva život u konfliktnom i krajnje nasilnom okruženju;
- borbenoj obuci (češće dečaci nego devojčice);
- ubijanju i samoubistvima bombaša – i kao svedoci, i kao izvršioци;
- fizičkom, mentalnom, seksualnom i emocionalnom zlostavljanju i manipulaciji – ponovo i kao svedoci, i kao izvršioци.

Do sada je veoma mali broj praktičara imao iskustva u radu s mlađom decom povratnicima iz Sirije i Iraka. Međutim, postoji iskustvo u radu s decom koja su odrasla u ratnim zonama i kao deca vojnici. Učenje i saznanja stečena u toj oblasti mogli bi se upotrebiti za razvoj dobre prakse u ovom okviru.

Lekcije i pristupi u radu s decom

Kad god su deca ili mladi radikalizovani ili su pod uticajem radikalizovane osobe u svom neposrednom okruženju, moguće je preduzeti nekoliko koraka:

- Možda će biti efikasno primeniti opšte metode za intervenciju radi rane prevencije, kao što su vežbe u vezi s identitetom, pripadnošću, upravljanjem konfliktima, kritičkim razmišljanjem, demokratijom, porodičnim odnosima itd. Rana intervencija je od vitalnog značaja za decu mlađu od 12 godina kako bi se maksimalno uvećala mogućnost uspešne rehabilitacije. Intervenciju treba da sprovedu kvalifikovani i kulturološki kompetentni pojedinci uz podršku zajednice i zakonskih mreža profesionalaca.
- Stvaranje bezbednog mesta i atmosfere poverenja i vere je neophodno da bi deca slobodno razgovarala.
- Kada su mladi na prelazu od službi za decu ka službama za odrasle, obično kada napune 18 godina, potrebno je da stručnjaci specijalizovani za decu i odrasle rade zajedno da bi maksimalno povećali kontinuitet pomoći koja se pruža toj deci.
- Kreativni pristupi koji su zasnovani na muzici, pozorištu, sportovima itd. odlično su prihvaćeni kod dece. Primer je „živa (ili ljudska) biblioteka“, alatka za jednakost koja pokušava da ospori predrasude olakšavajući razgovor između dve osobe.
- Kada je reč o deci koja su se vratila iz ratnih zona poput Sirije, treba uzeti u obzir sledeće:
  - istraživanja o deci vojnicima pokazuju da je preporučljivo početi s uobičajenim svakodnevnim aktivnostima.
  - ideologija je njihov identitet; ona ih štiti i pomaže im da shvate svet. Samo nova iskustva koja su van ove ideologije omogućiće im da drugačije razmišljaju.

- Kada su deca povratnici uključena u nasilje, krivičnopravno rešenje moglo bi dodatno da traumatizuje decu, da podstakne povratništvo u budućnosti i da ograniči mogućnost rehabilitacije i reintegracije. Ako je rehabilitacija prioritet, onda su potrebe i slabe tačke deteta najvažnije, bez obzira na prirodu prestupa koji je to dete počinilo.
- Ispunjavanje potreba dece povratnika mora biti zasnovano na postojećim najboljim praksama u zaštiti dece i sprovedeno u okviru nacionalno uspostavljenih mreža službi za decu. Ni NVO ni dobrotvorne grupe često nemaju kapacitet niti su povezane sa svim relevantnim službama da bi samostalno sprovodile intervencije, pa bi trebalo da dobiju podršku postojećih zakonskih službi.
- Ukoliko su zakonske službe intervenisale i napravljen je plan brige o pojedinačnom detetu, stručnjaci u toj oblasti (kao što su verske vođe, vođe zajednice i osobe koje imaju iskustvo u konfliktnoj traumi) treba da doprinesu revizijama ovog plana imajući u vidu njihovo jedinstveno i nijansirano poznavanje ključnih pitanja.

[Više informacija o deci povratnicima iz zona sukoba.](#)

Praksa na delu: chamäLION, Nemačka

Rana prevencija je od najvećeg značaja za (mlađu) decu koja se suočavaju s radikalizacijom. chamäLION je primarni koncept prevencije čiji je cilj promovisanje otpornosti na ekstremističke ideologije. Ideja u osnovi koncepta jeste sprečavanje radikalizacije pružanjem rane podrške u vidu ličnih i društvenih resursa, uspostavljajući prihvatanje drugih i istovremeno smanjujući diskriminaciju.

U osnovi prakse su tri modula:

- A. Pripadnost i orijentacija (svest o raznolikosti / različiti načini života, verska uverenja, pol i poreklo);
- B. Identitet i prihvatanje (poznavanje sopstvenih snažnih i slabih tačaka, biografski rad);
- C. Upravljanje konfliktima (sprečavanje nasilja, učenje o načinima postupanja s konfliktima, svest o sopstvenim osećanjima i veštine komunikacije).

chamäLION je usmeren na decu uzrasta od 7 do 12 godina. Alatke (vežbe) namenjene su nastavnicima i socijalnim radnicima za primenu u školi.

[Više informacija o organizaciji chamäLION.](#)

Preporuke politike – ispunjavanje posebnih dečjih potreba:

- Uspostaviti uravnotežen pristup krivičnom gonjenju i rehabilitaciji dece i mladih;
- Uključiti službe za zaštitu dece, stručnjake za traumu i stručnjake iz srodnih oblasti koje se bave decom vojnicima kako bi se izradio efikasan multiagencijski pristup;
- Olakšati nesmetan prelazak s dečjih službi na službe za odrasle.

6. korak Rasprava o rizicima, potrebama i reakcijama u multiagencijskom okruženju

Nakon što su procene rizika i potreba date od strane različitih profesionalca u multiagencijskom okruženju, ove informacije treba podeliti. Kao što je navedeno u 2. koraku, razmena informacija je izazov zbog propisa o privatnosti i profesionalne poverljivosti, kao i zbog bezbednosti i sigurnosti. U pojedinim zemljama, na primer, u Velikoj Britaniji, Danskoj (videti primer u 2. koraku) i Holandiji, postoje specijalni protokoli o privatnosti i sporazumi o razmeni informacija koji daju smernice u ovom procesu.

U zemljama kao što su Belgija, Holandija, Danska, Norveška i Nemačka, „vlasnik slučaja“ biće stručnjak za podršku porodici. Međutim, sa ostalim stručnjacima i organizacijama takođe će se kontaktirati i biće uključeni u sprovođenje plana intervencije. Zaduženost za pojedini slučaj tada znači da je stručnjak za podršku porodice svestan i da koordinira pomoć koju dobija porodica odnosno pojedinac.

Praksa na delu: pristup Channel, Velika Britanija

Channel je program usredsređen na pružanje podrške u ranoj fazi ljudima koji su prepoznati kao ranjivi i podložni uključivanju u ekstremizam. Program primenjuje multiagencijski pristup da bi zaštitio ranjive ljude:

- prepoznavanjem pojedinaca izloženih riziku;
- procenom prirode i stepena tog rizika;
- razvojem najadekvatnijeg plana podrške za date pojedince.

Uspeh programa u velikoj meri zavisi od saradnje i koordinacije aktivnosti između partnera. Najbolje funkcioniše kada se pojedinci i njihove porodice potpuno uključe u program i kada dobiju doslednu podršku. Policija koordinira aktivnost traženjem relevantnih informacija od partnera u komisiji o datom pojedincu. Policija koristi ove informacije za izradu početne procene o prirodi i stepenu ranjivosti. Informacije će zatim biti predstavljene pred komisijom.

Zakon o bezbednosti i borbi protiv terorizma iz 2015. godine namerava da obezbedi efikasnu lokalnu saradnju i primenu programa Channel u svim oblastima, kao i da nastavi dobru praksu koja već postoji u mnogim oblastima.

[Više informacija o pristupu Channel.](#)

Preporuke politike – rasprava o rizicima, potrebama i reakcijama:

- Napraviti jasan protokol za razmenu informacija;
- Obezbediti smernice o tome koga treba, a koga ne treba uključiti u multiagencijsko okruženje;
- Podržati stvaranje „zajedničkog“ jezika između partnera u saradnji (npr. kako treba ukazati na rizike).

7. korak Plan intervencije: alatke za podršku porodici

Planovi intervencije će se razlikovati od jedne do druge porodice. Ključno je da ovi planovi budu posebno prilagođeni rizicima i potrebama porodica i pojedinaca. Stručnjaci za podršku porodici naglašavaju koliko je važno imati čitav niz intervencija na raspolaganju kako bi mogli da obezbede najbolju brigu i podršku, te da spreče da radikalizacija izvrši uticaj i na druge članove porodice.² Da bi se osmislile različite vrste intervencije, u ovom radu će biti iskorišćen pristup koji je istraživač Angel Rabasa³ primenio u Hajatu, u Nemačkoj. Pristup je sličan intervencijama koje primenjuju druge zemlje EU.

Praktične intervencije

U mnogim slučajevima, praktična pitanja poput nezaposlenosti i stambenih problema mogu ometati pružanje pomoći porodici na putu ka stabilnosti i otpornosti, odnosno sposobnosti da se bavi radikalizujućim/radikalizovanim članom porodice. Na osnovu procene potreba, praktične intervencije se mogu ustanoviti kako bi se ostavilo prostora za druga pitanja koja čekaju rešenje. Ovo je takođe jedan od lakših načina da se pomogne porodici, a može da doprinese izgradnji odnosa zasnovanog na poverenju. Primeri praktičnih intervencija obuhvataju posredovanje u povezivanju porodice s blagostanjem mladih, određenim školama, stambenim udruženjima, centrima za zapošljavanje, sportskim klubovima i ostalim društvenim organizacijama.

Praksa na delu: EXIT Švedska

EXIT Švedska je projekat u okviru neprofitne organizacije Fryshuset. Cilj projekta jeste da se pomogne i obezbedi podrška onima koji žele da napuste nacionalističke/rasističke/nacistički orijentisane grupe ili pokrete putem praktične i individualno ciljane podrške.

EXIT obezbeđuje lične sastanke, osobu za kontakt (po potrebi dostupnu i 24 sata) i pomaže u kontaktima s državnim organima. Sarađuje sa stambenim ustanovama, policijom, socijalnim službama, ostalim pravnim licima, kao i s porodicom i prijateljima osoba koje traže pomoć. EXIT takođe nudi savetovanje roditeljima, braći i sestrama, partnerima i ostalima koji su bliski klijentima.

Rad je posebno prilagođen i razmatra specifičnu situaciju konkretnog klijenta, ali se obično usredsređuje na izgradnju novog društvenog identiteta van prethodnog ekstremističkog identiteta. Aktivnosti variraju od društvenih aktivnosti i obuke do sasvim praktične pomoći oko preseljenja, uklanjanja tetovaža, ostvarivanja kontakta s različitim ustanovama itd. Dužina intervencije razlikuje se zavisno od situacije i obično traje od nekoliko meseci do nekoliko godina.

[Više informacija o projektu EXIT Švedska.](#)

² Treba imati na umu da pripadnici zajednice mogu smatrati da porodice suočene sa radikalizacijom imaju „specijalni“ tretman ili pristup.

³ Dr Angel M. Rabasa je viši politički naučnik u Korporaciji RAND, koji je napisao brojne radove o ekstremizmu, terorizmu i pobunjeništvu. On je glavni autor „Deradikalizacije islamističkih ekstremista“ (2010).

Preporuke politike – alatke za podršku porodici

- Obezbediti stručnjake za podršku lokalnim porodicama, koje imaju lak pristup praktičnim uslugama kao što su stambeno pitanje, pomoć u nalaženju posla i finansijski saveti. U slučajevima većeg rizika, razmislite o prečicama do ovih službi.
- Dodeliti dodatne resurse na nacionalnom ili lokalnom nivou za praktičnu podršku ovim porodicama.

Intervencije na afektivnom, emocionalnom i psihološkom nivou

Ključna strategija za ekstremističke grupe (bez obzira na njihovu ideološku pozadinu) jeste da raskinu emocionalnu povezanost između pojedinca i njegove/njene porodice i društvenog okruženja i da izoluju pojedinca, povećavajući zavisnost od ekstremističke grupe. Stoga je obnavljanje pozitivnih emocionalnih veza s porodicom i svih onih u društvenoj mreži koji podržavaju povlačenje ključ u svakom planu intervencije. Ovo se ne odnosi samo na pojedinca, već i na njegovu/njenu porodicu. Izolacija iz socijalnog okruženja jedan je od najvećih faktora rizika u pokušaju sprečavanja radikalizacije. Primeri intervencija suprotstavljanja i sprečavanja radikalizacije su:

- **Alatke i obuka za komunikaciju između roditelja i dece:** roditelji se veoma često muče u komunikaciji s decom koja pokazuju znake radikalizacije ili su čak preduzela neke radnje (npr. odlazak u Siriju). Roditelji i braća i sestre mogu da iskažu razne emocije (bes, nerazumevanje, osećaj odbačenosti) kada reaguju na radikalizaciju, i te emocije mogu da se iskoriste u kontaktu sa njihovom decom/braćom/sestrama. Porodična podrška i stručne organizacije mogu da im pruže smernice o tome kako da održavaju pozitivan kontakt, izbegavaju dalje odbacivanje tog člana porodice i obnove porodične veze. Mnogi stručnjaci za podršku porodice izveštavaju da su primenili jedan oblik motivacionog intervjuisanja kako bi roditelje obučili veštinama komunikacije.
- **Vršnjačke grupe:** roditelji, bake i dede, braća i sestre mogu da imaju koristi od kontakta s ostalima koji prolaze kroz iste procese i izazove sa članom porodice. Uvođenje grupe za ovu vrstu podrške može se obaviti preko radnika za podršku porodici. Učešće može da:
  - pomogne u izbegavanju društvene izolacije prouzrokovane stigmatizovanom prirodom uključenosti u ekstremizam/terorizam;
  - porodicama pruži svrhu ili kanal kroz koji će podeliti svoje nezadovoljstvo, ali i iskustva i greške iz kojih drugi mogu da uče;
  - obezbedi izvor dodatnih informacija o procesu radikalizacije koji može da uspostavi u porodici osećaj kontrole nad situacijom.
  - pomogne u stabilizaciji stresa i razvije bolje mehanizme za suočavanje s nezadovoljstvom, traumom i ostalim mentalnim poteškoćama koje se mogu javiti u ovim porodicama.
- **Kreativne intervencije:** važno je obezbediti „meko prizemljenje“ za ljude koji su se vratili ili su deo izlaznog programa; to pomaže u sprečavanju povratka u ekstremizam. Stručnjaci za porodičnu podršku zbog toga se takođe suočavaju s izazovom da razmišljaju „van stereotipa“ kada je reč o ponovnom uspostavljanju veza i izbegavanju izolacije.

- **Korišćenje onih koji podstiču pozitivne promene** (npr. imami, nastavnici, mentori): pri pokušajima da se pojedinac izvuče iz izolacije, ponovna izgradnja odnosa unutar zajednice zahteva učešće pouzdanih i posvećenih pripadnika zajednice, kao što su verske vođe, nastavnici ili savetnici u centrima zajednice. Oni mogu da premoste jaz između ranjivih porodica i osnažujućih zajednica. Osim toga, oni mogu da se za verska pitanja obrate pojedincu u okviru njegovog/njenog sopstvenog diskursa, pri čemu ne postoji bojazan da će oni pokušavati da izmene taj diskurs.

Na **psihološkom nivou** važno je ustanoviti da li bi, pored emocionalnih izazova, mogli da postoje i psihološki izazovi, pa čak i mentalna oboljenja i traume. Praktičari za podršku porodici naglašavaju značaj saradnje sa stručnjacima specijalizovanim za psihološku i psihijatrijsku negu kako bi se podržale porodice koje se bore s ovim problemima. Više informacija o bavljenju traumama kod dece povratnika iz zona sukoba, videti [RAN tematski dokument o deci povratnicima](#).

Praksa na delu: Grupa za podršku roditeljima – Holandija

Steunpunt Sabr (arapska reč za „strpljenje“) jeste ženska organizacija i nezavisna i samostalna NVO koja radi hijerarhijski odozdo ka gore i pruža podršku i osnaživanje ranjivim ženama. Zbog mladih koji iz regiona odlaze u Siriju, Sabr je organizovao grupu podrške za roditelje. Ova grupa okupila je roditelje različitog kulturološkog porekla, kako muslimane, tako i roditelje preobraćenika. Grupa se brzo uvećavala, a roditelji su se pridruživali dobrovoljno i obično saznavali za nju putem svojih mreža. Sabr je takođe čvrsto povezan s policajcima u zajednici koji su uputili roditelje na grupu podrške, čak i iz drugih područja.

Sabr obezbeđuje sastanke i prisustvuje im da bi podržao roditelje kada je to neophodno. Potrebe roditelja su početna tačka razgovora. Kada se postavi mnogo pitanja o Siriji, Sabr organizuje dolazak predstavnika vlade i opštine koji će grupi dati odgovore. Uključeni roditelji su veoma zadovoljni ovom grupom jer im nudi mesto na kojem će podeliti iskustva i učiti od drugih kako da se postave u konkretnoj situaciji. Ključni faktori su nizak prag za pridruživanje (lokalne i kratke linije komunikacije), činjenica da su sastanci zatvorenog tipa i na sigurnom mestu (poverenje između učesnika i organizacije) i to što je Sabr nezavisan.

[Više informacija o organizaciji Sabr.](#)

Preporuke politike – postupanje s emocijama i psihologijom

- Obezbediti stručnjake za podršku porodice s fleksibilnim poslovnim angažmanom koji će razviti intervencije „izvan stereotipa“ i pomoći pri obnavljanju porodičnih veza;
- Obezbediti resurse za organizaciju koja je osnovala/želi da osnuje vršnjačke grupe za sve koji su u dodiru sa radikalizacijom i ekstremizmom.

Intervencije usredsređene na ideologiju

Postoje mnogobrojni uzroci u korenu radikalizacije, od kojih većina nije direktno povezana sa ideologijom. Međutim, pojedinci koji se radikalizuju često će pokazati snažnu ideološku posvećenost, bez obzira na to da li su zaista inspirisani ideologijom. U slučaju onih koji čvrsto veruju u ideologiju (zasnovanu na religiji ili inspirisanu desničarskim uverenjima), porodici i društvenom okruženju možda će biti teško da se poveže s njima. Da bi se podstakao proces povlačenja, bitno je da je pojedinac u stanju da promeni svoju perspektivu i razvije neekstremističke, nenasilne odgovore na životna pitanja koja su se prethodno rukovodila prema nasilnoj ekstremističkoj ideologiji. Porodicama je potrebna podrška u sledećem:

- **Da ne reaguju na ideologiju na samom početku:** bez obzira na iskušenje koje predstavlja direktno suočavanje s „istinitošću“ ili pravilnošću ideologije, ovakvi razgovori će često imati suprotan efekat. Oni se čak mogu doživeti i kao opravdanje da bi se članovi porodice ili društveni kontakti smatrali nevernicima, inferiornim ili slabim samo zato što ne dele iste poglede na svet.
- **Da primene pristup zasnovan na prihvatanju:** U suštini pristupa zasnovanog na prihvatanju jeste to da radnik koji radi s porodicom ne poriče niti odbacuje perspektivu i stav porodice odnosno pojedinca izloženog riziku, već to treba da iskoristi kao početnu tačku za uspostavljanje kontakta. Izgradnjom odnosa zasnovanog na poverenju moguće je polako pomoći porodici i pojedincu izloženom riziku da promene svoje stavove i uverenja. Stoga fokus treba da bude na izgradnji odnosa.
- **Da se uključe u stručne diskusije o ideologiji:** bilo da je reč o imamu ili o bivšem desničarskom ekstremisti, korisno je uključiti nekoga ko može da razgovara s porodicom i pojedincem o ideološkoj dimenziji. Odakle to dolazi? Koji su izvori i zbog čega su oni pouzdani ili nisu? Koje su alternativne perspektive?
- **Da se porodica i društveni kontakti uključe u izlazni program:** u sve većem broju država članica EU razvijaju se izlazni programi. Većina njih ima ideološku komponentu. Porodica i ostali pripadnici društvene mreže pojedinca mogu se uključiti u te programe. Pogledati dole navedene izvore za više informacija o izlaznim programima:
  - [Naknadna \(ex post\) evaluacija RAN EXIT: Minimalni metodološki zahtevi za izlazne intervencije](#)
  - [Naknadna \(ex post\) evaluacija RAN EXIT : Izlazni rad u multiagencijskom okruženju](#)
  - [Naknadna \(ex post\) evaluacija RAN EXIT: Uspostavljanje izlazne intervencije](#)

Praksa na delu: Entr'Autres, Francuska

Entr'Autres je organizacija koja pokušava da spreči dezintegraciju društvenih i porodičnih veza. Ova organizacija prihvata slučajeve koji dolaze preko mreže, telefonske linije i zvaničnih ustanova. Rad s porodicom je ključ za ovu organizaciju: bez pomoći porodice, ona ne može da radi s pojedincima. Majka je izuzetno važna jer se preko nje može ostvariti povezanost sa pojedincem. Pristup Entr'Autres deradikalizaciji pojedinca zavisi od njegovog/njenog profila koji se može svrstati u tri kategorije:

- Pojedinci koji možda izgledaju tako kao da su pod uticajem radikalizacije, ali koji zapravo samo žele da provociraju. Oni čine 15–20% slučajeva i najlakša su kategorija za rad;
- Pojedinci čiji je identitet poljuljan. Oni čine do 60% slučajeva i mada je rad s njima teži i zahteva ulaganje više vremena, ostvaruje se uspeh koji se može meriti promenom u diskursu;
- Istinski radikalizovani pojedinci. Ovaj profil čini 15–20% slučajeva, a njihova potpuna deradikalizacija je gotovo nemoguća.

Za sve kategorije je važan rad sa porodicama, ali ne na isti način.

Preporuke politike – bavljenje ideologijom

- Pomoći u uspostavljanju pouzdane i legitimne mreže teoloških i ideoloških stručnjaka (islamski naučnici, hrišćanski naučnici, bivši ekstremisti itd.);
- Podržati izlazne programe pomoću specijalno prilagođenih procena rizika i potreba. Ideologija je ponekad paravan za druge i dublje motive na kojima se mora raditi.

8. korak Praćenje napretka i prilagođavanje situaciji

Kada se obezbedi podrška porodice na osnovu specijalno sačinjenog plana intervencije, važno je pratiti kako to utiče na svakodnevni život. Stručnjaci za podršku porodice ističu da je nekada zahtevan zadatak pratiti događaje i sve šta se dešava unutar porodice, naročito kada sama porodica nije proaktivna u obezbeđivanju tih informacija. Stoga je neophodno održavati redovan kontakt. Izgradnja i održavanje odnosa zasnovanog na poverenju i posvećenosti takođe je od ključnog značaja za rano primećivanje negativnih efekata/tendencija. Pošto je kontinuitet veoma važan, trebalo bi garantovati stabilnu podršku porodice (videti 10. korak o izgradnji kapaciteta).

U pojedinim slučajevima porodica će možda hteti da se povuče iz plana intervencije pre nego što prethodno dogovoreni ciljevi budu ostvareni. S obzirom na to da uspeh zavisi od dobrovoljne saradnje porodice, često je preporučljivo pratiti želje porodice i jasno naglasiti da porodica u svakom trenutku može da se ponovo uključi. U visokorizičnim slučajevima može se pretpostaviti da će se i dalje vršiti bezbednosne provere i nadzor.

U sprovođenju programa podrške stručnjaci za podršku porodice takođe mogu da se suoče sa drugim granicama:

- Na samom početku treba ustanoviti jasna pravila i granice. U grupama za podršku, na primer, porodice treba da razgovaraju o svom ugroženom članu, ali to ne treba da bude forum za osudu.
- Pojedine porodice možda neće hteti da govore o tome šta njihovi članovi rade jer ne žele da razmišljaju o sramoti ili stigmi povezanoj sa njihovim postupcima. U takvim slučajevima pomoći će uključivanje psihologa koji može da odbaci tabue i da ih podstakne na razgovor o ovim pitanjima.
- Obavezno je da se sastanci održavaju u što većoj privatnosti i poverenju. Na primer, izbegavajte vođenje beleški tokom sesija sa članovima porodice. Praktičari su utvrdili da upadljivo vođenje beleški umanjuje poverenje i stvara nelagodnu atmosferu.
- „Institucionalna krivica“ je prilično rasprostranjena. Roditelji nekada stavljaju krivicu na bezbednosne službe zbog toga što nisu sprečile njihovu decu da se povežu sa poznatim ekstremistima. Možda će biti korisno da se „okrivljeni“ uključe tako što će (spremni) predstavnici državnih organa (bezbednosne službe ili ministarstvo inostranih poslova) biti pozvani na bilateralne sastanke ili u grupe za podršku.
- Obezbeđivanje prevodioca za te razgovore možda će prevazići određene jezičke prepreke, ali neće uvek stvoriti pravu atmosferu. Iskustvo pokazuje da roditelji/članovi porodice takođe mogu da prevode jedni drugima i da su aktivnije uključeni i pouzdaniji ukoliko nema zvaničnog prevodioca.

9. korak Završetak aktivnosti

Aktivnosti će se obično završiti kada ciljevi budu ostvareni i jedna strana (pružalac usluga ili članovi porodice) bude sigurna da porodica može da dalje nastavi sama:

- Treba primeniti evaluaciju ili multiagencijsko praćenje kako bi se procenilo da li su ostvareni ciljevi podrške porodice i da li je podrška okončana.
- Primeri pokazuju da utvrđivanje konkretnog vremenskog okvira može biti štetno po ovu aktivnost; kad god je moguće, ova aktivnost treba da ima prirodan kraj, a ne kraj koji diktiraju kapaciteti i resursi.
- Treba imati na umu da se ova aktivnost nikada neće zaista „završiti“. Treba uvek da postoje otvorena vrata ili odgovarajuća osoba koja je dostupna porodicama ili radikalizovanim pojedincima čak i kada su ciljevi ostvareni.

Stručnjaci za podršku porodici ukazuju na to da je teško proceniti kada bi trebalo da se završi program podrške. Jedan razlog za to jeste da neki pojedinci pribegavaju manipulaciji kako bi „prevarili“ i stručnjake, ali i svoju porodicu/društvene krugove, navodeći ih da pomisle da su krenuli drugačijim putem. Inteligentni mladi ljudi, koji su naročito skloni tome da shvate kakvo se ponašanje i govor očekuju od njih, mogu to da iskoriste kako bi prikrili svoje stvarne misli i planove. Ne postoji „srebrni metak“ koji to može da spreči. Profesionalnost i iskustva stručnjaka za podršku porodice i psihologa obično ima značajnu ulogu u ovakvim slučajevima.

10. korak Izgradnja i razvoj kapaciteta za podršku porodici

Da bi se mogle preduzeti mere koje se zahtevaju u koracima od 1 do 9, važno je imati ustanovljen kapacitet za podršku porodici i takođe dalje razvijati i učvršćivati taj kapacitet. Dole navedeni predlozi zasnovani su na iskustvima podrške porodici u nekoliko država članica EU i mogu da pomognu u izgradnji i razvoju efikasnog kapaciteta za podršku porodici. Nacionalni i lokalni kreatori politike i državni službenici imaju važnu ulogu u stvaranju uslova neophodnih za razvoj kapaciteta u ovoj oblasti:

- započeti pilot/eksperimentalni rad u kojem ima prostora za procese „eksperimenta i grešaka“ i saznati šta je najefikasnije u nacionalnom/lokalnom kontekstu;
- razmotriti koja bi forma organizacije najbolje funkcionisala u nacionalnom/lokalnom kontekstu, npr. u okviru policije ili socijalnih službi, kao zasebna NVO, kao deo neke druge organizacije koja već ima iskustva u podržavanju porodica u različitim oblastima;
- obezbediti kontinuitet putem resursa (finansijskih, ljudskih, političkih);
- podržati razvoj šire mreže oko organizacije za podršku porodici s kojom ona može da saraduje (npr. policija, socijalne službe, agencija za zapošljavanje, bezbednosne agencije, psiholozi);
- garantovati bezbednost stručnjaka za podršku porodici (npr. kako treba postupati sa imenima, imejl adresama, policijskom zaštitom, brojevima telefona itd.);
- uspostaviti raznovrsnu grupu stručnjaka za podršku porodici (muškarci, žene, različita kulturološka porekla, različite jezičke veštine, različite profesije);
- razviti strategiju komunikacije kako bi se javnost obavestila o dostupnosti podrške porodici u sprečavanju radikalizacije;
- obezbediti spremnost sektora za mentalno zdravlje da pomogne stručnjacima za podršku porodici i izbegavati duge liste čekanja;
- uključiti, tamo gde je moguće, posvećene roditelje koji su doživeli slično iskustvo i koji žele da podele svoje stavove i naučene lekcije s drugima;
- proveriti zakonodavstvo o privatnosti i ponuditi mogućnosti za razvoj posebnih protokola o privatnosti i razmeni informacija kako bi se omogućila lakša i efikasnija razmena informacija o slučajevima;
- omogućiti dodatnu obuku i deljenje najboljih praksi unutar i između zemalja kako bi se povećao stručni kapacitet, kao i veštine stručnjaka za podršku porodice;
- postarati se da stručnjaci za podršku porodice osećaju podršku sopstvenih organizacija i političkih vođa (kako lokalnih, tako i nacionalnih) da bi imali snagu i sposobnost za postupanje u teškim situacijama praćenim velikom medijskom pažnjom.
- uspostaviti strukturu podrške za stručnjake za podršku porodici jer je rad s ranjivim porodicama veoma zahtevan i izaziva emocionalno/psihološko opterećenje; struktura može da obuhvati poverljive grupe u kojima stručnjaci mogu da podele svoju zabrinutost/strahove, psihološku podršku i dovoljno kontakta sa rukovodstvom organizacije;
- proceniti rad koji se obavlja u porodicama kako bi se ustanovile najbolje prakse zasnovane na dokazima i učilo iz grešaka.

Praksa na delu: Jedinica za podršku porodice – Holandija

Jedinica za podršku porodice je nezavisna organizacija koja pruža specijalizovane informacije, savete i podršku onima koji su zabrinuti zbog radikalizovanog člana porodice. Ova jedinica funkcioniše paralelno s holandskim Izlaznim programom. Diskusija sa svim relevantnim članovima porodice pokreće proces, a posle nje sledi sastavljanje akcionog plana zajedno s porodicom. Plan pokriva različite aspekte života (kao što su radikalizacija, (psihološko) zdravlje, rad/škola i finansije). Učešće je dobrovoljno; stručnjaci rade u kući date porodice, bez obzira na to gde se ona nalazi u Holandiji. Opština u kojoj ta porodica živi uvek je obavještena o učešću Jedinice za podršku porodice i mora da odobri pružanje podrške toj porodici.

Jedinica je osnovana kao deo [holandskog sveobuhvatnog akcionog programa za borbu protiv džihadizma](#), koji sadrži 38 mera. Mera 23b bila je uspostavljanje centra za podršku porodici.

Metodologije ove Jedinice obuhvataju sledeće elemente:

- strog protokol o privatnosti: informacije se razmenjuju samo s opštinom ili policijom kada postoji opasnost za bezbednost ili kada je porodica dala odobrenje – poverenje je od suštinskog značaja;
- transparentnost u postupcima i odnosu s ostalim organizacijama;
- svi koji upravljaju slučajevima su profesionalni radnici za pružanje pomoći/zdravstveni radnici koji su povezani sa opštinom i ostalim organizacijama kako bi se postarali i o drugim potrebama poput stambenog pitanja ili zaposlenja;
- multidisciplinarni pristup, sa sastancima dva puta sedmično, kojima prisustvuju svi menadžeri slučajeva, psihološki savetnik, po potrebi psihijatar, sistemski terapeut, istraživač, instruktori sa ogromnom stručnošću o džihadističkoj mreži u Holandiji i teolog/stručnjak za islam; menadžeri slučajeva govore jezike ciljne grupe;
- slučajevi obično dolaze preko opština, a Jedinica bi trebalo da bude što čvršće povezana sa svim lokalnim organizacijama; obezbeđena je i pokrivenost na nacionalnom nivou.

[Više informacija o holandskoj jedinici za podršku porodici.](#)

Translated within: